

Flerspråkighet berikar

med rätt

förhållnings- och tillvägagångssätt

- En kvalitativ

studie ur ett lärarperspektiv

Lärarytbildningen, ht 2008

Examensarbete, 15 hp

(Avancerad nivå)

Författare: Lina Johansson

Kirsi Rannikko

Handledare: Susanne

Gustavsson

Resumé

Arbetets art:	Examensarbete i lärarutbildningen, Avancerad nivå, 15 hp Högskolan i Skövde
Titel:	Flerspråkighet berikar med rätt förhållnings- och tillvägagångssätt – En kvalitativ studie ur ett lärarperspektiv.
Sidantal:	35 sidor
Författare:	Lina Johansson och Kirsi Rannikko
Handledare:	Susanne Gustavsson
Datum:	Januari 2009
Nyckelord:	Flerspråkighet, Lärare, Förhållningssätt, Tillvägagångssätt, Erfarenhet,

Skolverket skickade ut ett pressmeddelande som ifrågasätter kvaliteten inom undervisningen av ämnet svenska som andraspråk i grundskolan. Skolverket ville belysa den koppling som finns mellan modersmålsundervisning och goda resultat i svenskundervisning. I den här studien studerades erfarna lärares förhållnings- och tillvägagångssätt i undervisningen av flerspråkiga elever. Lärarna studerades för att ta reda på vad som kännetecknar och stimulerar undervisning av flerspråkiga elever.

I studien användes kvalitativa intervjuer och observationer i kombination. Erfarna lärare fick möjligheten att beskriva undervisningen av flerspråkiga elever. Lärarna observerades också för att kunna studera de beteenden som lärarna visade i de förhållnings- och tillvägagångssätt de använde i sin undervisning.

Det framkom i studien att kommunikationen är en viktig och central del i lärarnas undervisning av flerspråkiga elever. Lärarna i studien arbetade med sitt förhållningssätt gentemot flerspråkighet och kunde därmed skapades möjligheter till samarbete och valfrihet i undervisningen som gynnade den flerspråkiga eleven. Samspelet var ett tillvägagångssätt som lärarna i studien använde i sin undervisning av flerspråkiga elever. Samspelet byggde på lärarnas förhållningssätt, arbetsglädje och erfarenhet i yrket. Enligt studien gynnades samspelet av samarbete med elevernas föräldrar och med modersmålslärarna. Lärarna i studien ville också påvisa ordförståelsens betydelse i undervisningen av flerspråkiga elever. Förberedelserna för mottagandet av flerspråkiga elever är enligt studien komplex för lärare då elevernas behov varierar. Avslutningsvis diskuterades vilka förhållnings- och tillvägagångssätt som lärarna i studien upplevde som rätt för flerspråkiga elever.

Abstract

Study: Degree project in teacher education, Advanced level, 15 hp
University of Skövde
Title: Multilingualism enriches with correct attitudes and procedures
-A qualitative study from a teacher's perspective
Number of pages: 35 pages
Author: Lina Johansson and Kirsi Rannikko
Tutor: Susanne Gustavsson
Date: January 2009
Keywords: Multilingualism, Teachers, Attitudes, Procedures, Experience

The National Agency for Education has sent out a message which questions the quality of teaching Swedish as a second language in the compulsory-school. The National Agency for Education wanted to illustrate the connection between mother tongue teaching and good results in teaching of the Swedish language. In this study experienced teachers' attitudes and procedures were investigated. The teachers were studied to find out what illustrates and stimulates teaching multilingual pupils.

In the study qualitative interviews and observations were used in a combination. Experienced teachers were given the opportunity to describe the teaching of multilingual pupils. The teachers have also been observed to examine the behaviours they showed in their attitudes and procedures which they used in their teaching.

It emerges in the study that the communication is an important and central part of the teachers' teaching of multilingual pupils. The teachers in the study worked with their attitude against multilingualism and could because of that make opportunities for cooperation and freedom in choices of teaching which encouraged the multilingual pupil. Interaction was a procedure which teachers in the study use in their teaching of multilingual pupils. Interaction was built on the teachers' attitudes, work satisfaction and experience of teaching. According to the study the interaction was encouraged by cooperation between the pupil's parents and mother tongue teachers. The teachers in the study wanted to point out the importance of word comprehension in teaching of multilingual pupils. The preparations for the reception of multilingual pupils are according to the study complex because the pupil's need varies. In conclusion there was a discussion over which attitudes and procedures the teachers in the study experienced as the right ones for multilingual pupils.

Innehållsförteckning

Del 1 BAKGRUND	5
1. Inledning	5
Vad säger Lpo 94 om språkets betydelse?	6
Utgångspunkt	6
2. Syfte	7
3. Teoretisk bakgrund och tidigare forskning	8
Förhållningssätt	8
<i>Samarbete</i>	8
<i>Föräldrasamverkan</i>	9
<i>Arbetsmiljö</i>	9
Tillvägagångssätt	10
<i>Språkstimulering</i>	11
<i>Material</i>	11
<i>LTG- och Wittingmetoden</i>	12
Del 2 METOD	13
1. Metodval	13
2. Urval	14
3. Genomförande	15
Intervju	16
Observation	16
4. Analys	17
5. Trovärdighet	17
6. Forskningsetik	18
Del 3 RESULTAT	19
Intervjuer	19
Yrkeserfarenheter/ inställning	19
Elevgruppen	19
Läsning och skrivning i undervisningen	20
<i>Ordförståelse</i>	20
Samarbete	21
Observationer	22
Tal	23
Kroppsspråk	23
Metoder, material	23
Del 4 DISKUSSION	24
Metoddiskussion	24
Resultatdiskussion	25
Förhållningssätt som kännetecknar undervisningen av flerspråkiga elever	25
<i>Samarbete</i>	26
<i>Erfarenhet</i>	27
Tillbakablick	28
Tillvägagångssätt som stimulerar språkutveckling av flerspråkiga elever	28
<i>Språkövningar</i>	29
<i>Ordförståelse</i>	29
<i>Metoder</i>	29
<i>Språkutveckling</i>	30

<i>Samspel</i>	31
Tillbakablick.....	32
Avslutning	32
Del 5 REFERENSER	34

Del 1 BAKGRUND

I inledningen beskrivs bakgrunden till studien, därefter presenteras syftet med studien och avsnittet avslutas med en teoretisk genomgång som också behandlar tidigare forskning.

1. Inledning

Den 27 november 2008 skickar Skolverket ut ett pressmeddelande som ifrågasätter kvaliteten inom undervisningen av ämnet svenska som andraspråk i grundskolan. Skolverket menar att de flerspråkiga elever som deltar i svenska som andraspråksundervisning har svårt att uppnå de mål som Skolverket satt upp. Nu vill Skolverket belysa den koppling som finns mellan modersmålsundervisning och goda resultat i svenskundervisning. Skolverket hänvisar sina rön till Rapport: 321 (2008)¹ som tydligt visar hur viktig modersmålsundervisningen är för flerspråkliga elevers studieresultat i andra ämnen. Kommunen ansvarar för modersmålsundervisningen och bristerna kan enligt rapporten bero på mindre planerad struktur i modersmålsverksamheten, för få elever och brist på behöriga modersmåls lärare. Modersmålsundervisningen erbjuds oftast utanför schemalagd skoltid vilket kan förklara en dålig uppslutning från elevernas sida. I den här studien kommer undervisningen av flerspråkiga elever att studeras och därav intresset för Skolverkets rapport.

I studien används benämningarna förhållnings- och tillvägagångssätt för att belysa de arbetssätt som en lärare kan använda i undervisningen av flerspråkiga elever. De här förhållnings- och tillvägagångssätten kan vara medvetet valda utifrån någon känd modell eller omedvetet utvecklad genom yrkeserfarenhet. Vi har valt att definiera lärarnas förhållningssätt som de tankar och idéer lärarna har om sin undervisning. De tillvägagångssätt som används av lärarna definierar vi som deras praktiska handlande. I studien används uttryck som modersmål, andraspråk och Svenska 2. Skolverket definierar modersmål som det språk som barnet lär sig först och med andraspråk menar Skolverket språk som lärs in sedan individen helt eller delvis tillägnat sig sitt modersmål. Svenska 2 är ämnet Svenska som andra språk som ofta benämns som Svenska 2. Definitionen för Svenska 2 är tagen från Ladberg (2003).

¹ Rapport 321 (2008). *Med annat modersmål- elever i grundskolan och skolans verksamhet.*

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2116> (081127).

Studien har genomförts av två studenter på en lärarutbildning i Sverige. Studiens alla delar har genomgående bearbetats gemensamt för att det ska vara möjligt att ventiler eventuela frågor under arbetets gång. Fördelen med det här arbets sättet är att vi båda är lika delaktiga i studien och är insatta i alla delar av studien. Nackdelen är att arbetsmetoden är tidskrävande.

Vad säger Lpo 94 om språkets betydelse?

En lärare bör i sin läs- och skrivundervisning av flerspråkiga elever ha läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet som grund (Lpo 94). Läroplanen anger att ”läraren skall organisera och genomföra arbetet så att eleven får stöd i sin språk- och kommunikationsutveckling” (s. 12). Enligt läroplanen är det skolans ansvar att ”sträva efter att varje elev utvecklar ett rikt och nyanserat språk samt förstår betydelsen av att vårda sitt språk” (s. 9). Alla elever ska efter grundskolan behärska ”det svenska språket och kunna lyssna och läsa aktivt och uttrycka idéer och tankar i tal och skrift” (s. 10). Det är skolans uppdrag att forma undervisningen efter ”varje elevs förutsättningar och behov. Den skall med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling” (s. 4). I läroplanen uttrycks också att elevernas språk, lärande och identitetsutveckling är beroende av varandra och genom mångsidig möjlighet till kommunikativ utveckling ska eleven skapa förtroende för sin språkliga förmåga.

Utgångspunkt

I en kurs i lärarutbildningen utförs observationer kring barns läs- och skrivutveckling, vilket medför att vi tillbringar en dag i veckan i den klassen som vi observerar. Under den verksamhetsförlagda perioden utspelar sig följande scenario för en av oss. Händelsen kan ses ur olika perspektiv och vi ställer oss frågan om hur vi hade agerat som lärare. Vi beslutar oss för att använda händelsen som utgångspunkt för vår studie:

Händelsen utspelar sig i en årskurs ett på en skola som ligger centralt i en medelstor stad. En flicka har kommit med sin familj till Sverige och börjar i klassen till terminsstart. Flickan kan några enstaka ord på svenska och hennes modersmål är kurdiska, hon talar och skriver även franska. Flickan möts av en lärare som vi valt att kalla Maria. Maria är utbildad förskollärare och lärare för grundskolans tidiga år. Hon ställs under den här tiden inför uppgiften att introducera det svenska språket för flickan samtidigt som den övriga undervisningen ska bedrivas.

Redan tidigt under terminen inser Maria att hon behöver stöd i den undervisning hon skall möta flickan med. Flickan har under tiden börjat visa tendenser till att vara utåtagerande mot sina skolkamrater. Det kan bero på att hon känner sig utanför gemenskapen i klassen då hon inte behärskar språket.

Maria känner sig frustrerad och otillräcklig i sin lärarroll. Hon ser tröttare ut för varje vecka och hennes undervisning fungerar inte. Maria uppsöker

rektor och berättar om det hon upplever. Maria mår i det här skedet väldigt dåligt då hon inser att hennes erfarenhet inte är tillräcklig. Samtalet med rektorn upplever vi som hennes vändpunkt eftersom hon får stöd och förståelse för sin situation. Hon tilldelas hjälp i vissa ämnen av en resurspersonal som inte talar flickans hemspråk eller har någon pedagogisk utbildning. Resurspersonen följer flickan och försöker förtydliga det som Maria förmedlar till klassen.

Maria erbjuds också stöd i form av att gå på en föreläsning av Gunilla Ladberg där temat är ”att arbeta med flerspråkiga barn”.

Händelsen utspelar sig parallellt med att vi som genomför den här studien läser en kurs i lärarutbildningen som behandlar elevers läs- och skrivinläring. I kursen bearbetas en bok av Ladberg, författaren som tas upp ovan. I kursen behandlas inte läs- och skrivundervisning av flerspråkiga elever, något som även framkommer i Högskoleverkets granskning av landets lärarutbildningar (2008)². Högskolverket menar att lärarstudenter vid Högskolor i allmänhet inte ges möjlighet att behandla området tillräckligt. Högskoleverkets bedömaregrupp menar att alla lärarstudenter bör få utbildning i svenska som andraspråk. Högskolans bedömaregrupp menar även att lärarstudenter bör ges kunskap om hur elever lär in ytterligare ett språk utöver det befintliga modersmålet. Det inleds ett intresse hos oss och en önskan om att få fördjupa sig i det här ämnet.

Studien belyser de förhållnings- och tillvägagångssätt som lärare kan använda vid undervisningen av flerspråkiga elever och fokuseras på flerspråkiga elevers läsning och skrivning i skolans tidiga år. Enligt Högskoleverket saknar nyexaminerade lärare kunskap om hur elever lär in ytterligare ett språk. De nyexaminerade lärarna saknar även i många fall erfarenhet i arbetet med flerspråkiga elever, en erfarenhet som respondenterna i studien besitter. Studien syftar till att lyfta fram respondenternas erfarenhet och analysera den. I studien undersöks lärare som undervisar flerspråkiga elever. Studien tar inte hänsyn till hur länge eleverna levt i Sverige. Det relevanta för studien är att eleverna lever i en flerspråkig miljö.

2. Syfte

Skolans uppdrag är att ge alla elever de bästa förutsättningarna för språklig och kommunikativ utveckling. I skolan finns elever med svenskspråkig och flerspråkig bakgrund. Det här ställer krav på lärarnas undervisning i läsning och skrivning av det svenska språket. Inom den svenska skolan finns samtidigt en lång lärarerfarenhet av undervisning av flerspråkiga elever.

² Högskoleverket (2008). *Uppföljande utvärdering av lärarutbildningen*. Högskoleverkets rapportserie 2008:8R. Stockholm: Högskoleverket.
http://www.hsv.se/download/18_3c1b9686119162e52038000287/0808R.pdf (081230).

Den här studien syftar till, att studera vad som kännetecknar undervisning av flerspråkiga elever i grundskolans tidiga år.

- Vilka förhållningssätt kännetecknar undervisning av flerspråkiga elever?
- Vilka tillvägagångssätt använder lärare i sin undervisning för att stimulera flerspråkiga elever?

3. Teoretisk bakgrund och tidigare forskning

Forskningen som finns inom det valda ämnet presenteras av Skolverket då de vill lyfta frågan om modersmålsundervisningens betydelse i skolans verksamhet. I Sverige bedrivs enligt Håkansson (2003) omfattande forskning kring tvåspråkighet och det finns många åsikter i frågorna kring flerspråkiga barn och elever. Följande forskning och litteratur är relevant för studiens syfte.

Förhållningssätt

Lärares synsätt på flerspråkighet är betydande för hur modersmålet inkluderas i undervisning enligt Ladberg (2003). Ladberg lyfter Hyltenstams forskning som visar att utvecklingen av ett nytt språk ibland kan hämmas av att utvecklingen av modersmålet avbryts. Ladberg belyser alltså Hyltenstams slutsats om att det inte är närvaron av ett språk utan frånvaron av ett språk som hämmar den språkliga utvecklingen, vilket enligt Ladberg insatta språkforskare kring flerspråkighet vidhåller. Ladberg menar att språkforskarna är eniga om att flerspråkighet bör ses som något värdefullt och något som stärker elevens identitet. Ladberg ger en historisk tillbakablick som visar att negativa synsätt på hur elever påverkas av flerspråkighet varit dominerande. Inställningen hos språkforskarna har numera ändrats enligt Ladberg, de anser att flerspråkighet ska värderas högt.

Samarbete

Ett samarbete mellan lärare och elevernas föräldrar, menar Ladberg (2000), gynnar elevernas identitetsutveckling och därmed elevernas språkutveckling. Lärarna är viktiga förebilder, enligt Ladberg, och ett samarbete mellan lärarna i skolan och modersmålslärarna signalerar hur en integrering i samhället bör se ut. På det sättet blir eleverna medvetna om att ett samarbete mellan skolan och deras föräldrar är möjligt. Eleverna kan uppmuntra föräldrarna till ett samarbete med skolan. Elevernas föräldrar kan också få en chans att känna sig delaktiga när modersmålsundervisningen involveras i den dagliga undervisningen då många flerspråkiga elevers föräldrar förstår och talar bristfälligt svenska. Enligt Ladberg är lärarens inställning till samarbetet avgörande och läraren bör se varje förälder som en kompetent individ som kan tillföra eleven kunskap och stöd. Ladberg poängterar vikten av det här samarbetet på följande sätt:

När man i skolan använder föräldrarnas erfarenheter som ”material” i undervisningen så säger man samtidigt till eleverna: Du, din familj, ditt ursprung är viktiga. Det är ett ovärderligt sätt att stärka elevens identitet (s. 219).

Föräldrasamverkan

Föräldrasamverkan är viktig då föräldrarna har en central roll i elevernas lärande poängterar Axelsson (2004) och lyfter fram Corsons forskning som förespråkar en nära kontakt mellan hem och skola. Kontakten är enligt Corson viktig för att undvika fördomar som lärare kan skapa genom okunskap. Kontakten är även relevant för att bjuda in de flerspråkiga elevernas föräldrar till de regler som gäller i skolan och i samhället. Ladberg (2003) menar att föräldrarnas inställning till verksamheten i skolan är lika viktig som deras kunskaper. Föräldrarna förmedlar avsikten med studier och framgång i arbetslivet till sina barn. Ladberg framhåller utarbetade planer för hur föräldrasamverkan bör hanteras för att öka samarbetet mellan lärare och flerspråkiga föräldrar.

Benckert (2000) anser att lärare genom sin inställning till undervisningen skapar en miljö som stimulerar elevens vilja att lära sig ett nytt språk. Benckert menar liksom Ladberg (2000) att det är lärarens uppgift att visa eleverna att alla språk är lika mycket värda. För att uppnå det här krävs en tillåtande atmosfär och ett intresse för elevernas ursprung. Vidare framhåller Benckert (2000) vikten av att skapa trygga inlärningstillfällen för eleverna. Det menar författaren kan ske genom en väl fungerande organisation och en planerad verksamhet.

Arbetsmiljö

Benckerts (2000) slutsats är att lärares medvetna inställning till de flerspråkiga eleverna påverkar hur de båda språken tillämpas. Lärarnas attityd gentemot elevernas språk hjälper eleverna att förstå att både svenskan och modersmålet är lika betydelsefulla. Författaren påvisar precis som Ladberg (1999) att miljön bör skapa lustfyllda lärandesituationer i olika konstellationer. Benckert (2000) vill påvisa lärarens ansvar för att miljön runt eleverna ska vara avslappnad och klimatet ska vara tillåtande så att mångsidiga möjligheter till kommunikation uppstår. Lärarna bör också vara medvetna om elevernas olika inlärningssätt och egenheter då det är sammankopplat med elevernas sätt att lära in. Lärarna bör anpassa undervisningen så att den utvecklar språket kontinuerligt. Gruppkonstellationerna bör enligt både Benckert (2000) och Ladberg (1999) vara små för att eleverna ska få tillräckligt med talutrymme. Bergman och Forshage (2000) menar att i skolor med ett större antal flerspråkiga elever har lärare ett mer genomtänkt koncept när flerspråkiga elever ska undervisas. I skolor med ett färre antal flerspråkiga elever anpassas undervisningen mer individuellt efter de flerspråkiga eleverna. Vid de skolorna med ett färre antal flerspråkiga elever ställs därmed höga krav på den enskilda lärarens engagemang och organisationsförmåga.

Tillvägagångssätt

I Skolverkets sammanställning beskriver Benckert (2000) att elever med Svenska som andra språk bör bygga upp det centrala ordförrådet. I det centrala ordförrådet ingår de ord och begrepp som eleven behöver för att klara sig i sin vardag. De konkreta metoder och hjälpmedel som Benckert föreslår är att ta till vara på den närmiljö som skolan erbjuder. Författaren poängterar att det är viktigt att eleverna får möjligheten att använda alla sina sinnen vid inläring och på ett konkret sätt uppleva verkligheten i sitt sammanhang. Hon anser att det finns både ekonomiska och organisatoriska begränsningar i skolans verksamhet och förespråkar därför användning av bilder som lärarna bör ha ett stort utbud av. Lexikon av olika slag bör också finnas tillgängliga då eleverna själva ska ha möjligheten att söka efter svar på sina funderingar. Bilder, menar Benckert, är viktiga för flerspråkiga elevers ordförståelse och bör av den anledningen vara tydliga. I valet av böcker bör läraren enligt författaren tänka på att mängden bilder underlättar för den flerspråkiga elevens läsförståelse och att böckernas text ska vara enkel att läsa.

Axelsson (2004) framhåller att undervisningen av flerspråkiga elever ska planeras med målet att uppnå de resultat som förväntas av regering och riksdag. Konceptet ”en skola för alla” präglar svenska skolor runt om i landet och författaren menar att alla elever oavsett utgångspunkt ska när de slutar grundskolan uppnå minst godkänd-nivå i ämnet svenska. Statistiken från Skolverket pekar enligt Axelsson på att de flerspråkiga eleverna har svårt att uppnå de här målen. Lärare behöver bli medvetna om vad som krävs för att flerspråkiga elever ska lyckas i skolan anser författaren.

Flerspråkiga elever har enligt Axelsson (2004) olika utgångspunkter för inläring, vilka det oftast inte tas hänsyn till av lärarna. När lärarna ska planera sin undervisning tycker Axelsson att de ska ta hänsyn till hur länge eleven levt i Sverige. Hon anser även att skillnaden mellan det svenska språket och elevens modersmål är betydelsefull i planeringen av undervisningen, precis som den kulturella skillnaden som eleven upplever. Elevens ålder och tidigare erfarenhet av skolverksamhet är också en aspekt att ta med i beräkningen. Skolverksamhet menar hon är den erfarenhet eleven har av skolundervisning i sitt hemland alternativt i Sverige. Axelsson vill även poängtera att antalet flerspråkiga elever i klassen eller skolan är betydande för det svenska språkets kvalitet. Det pedagogiska förhållningssätt som råder bland lärarna i skolan har enligt författaren betydelse för hur förhållningssättet gentemot flerspråkiga elever är. Axelsson framhåller vikten av lärarnas pedagogiska utbildning för de flerspråkiga elevernas möjligheter till ett godkänt betyg i ämnet svenska.

En positiv inställning till eleven är det som läraren behöver känna för att lyckas inspirera eleven menar Axelsson (2004). När den här positiva inställningen omfattar även elevens modersmål och elevens kultur kan elevens självkänsla höjas och identiteten stärkas. Bøyesen (2006) uppmanar lärare som undervisar flerspråkiga elever att tänka på att drivkraften hos lärarna inspirerar flerspråkiga elever till bättre studieresultat.

Språkstimulering

Axelsson, Lennartson-Hokkanen och Sellgren (2002) sammanfattar att lärarna bör ge flerspråkiga elever möjlighet till ett stort talutrymme där samspelet mellan elever och mellan lärare-elev gör eleven språkligt aktiv. Författarna lyfter fram arbetssätt som gynnar diskussioner, tillexempel arbete i smågrupper. Samarbetet kan även ventileras i arbetslagen så att behoven benämns. Läraren kan genom medvetna tillvägagångssätt lyfta den språkliga statusen anser författarna. Axelsson m.fl. framhåller användandet av muntliga aktiviteter med inslag av läsning och skrivning. Lärarna kan också främja språket genom att benämna allt de gör menar författarna. Lärarna bör också vara medvetna om att ge eleverna tid till samtal och diskussioner i undervisningen. Författarna vill att lärarna ska bli medvetna om det centrala i en språkstimulerande arbetsgång. De rekommenderar samarbete, loggboksskrivning alternativt dagboksskrivning och reflektioner som genomförs i muntliga eller skriftliga diskussioner. Författarna belyser även rektorernas roll i att uppmärksamma det arbete som lärarna utför med de flerspråkiga eleverna. Benckert (2000) anser precis som Axelsson m.fl. (2002) att ord ska definieras för att öka ordförståelsen hos de flerspråkiga eleverna. Mängdträningen av orden har betydelse för eleven då det är bra att höra ett ord i många olika sammanhang för att ta till sig förståelsen.

Material

Lärare kan för att stimulera språkutveckling hos flerspråkiga elever ta hjälp av tillvägagångssätt som rim, ramsor, musik med rytm och rörelse anser Ladberg (1999). Hon menar att genom dramatiseringar kan eleverna träna sitt språk i olika roller och elevernas intresse kan tillvaratas. Läsning i alla former uppmuntrar språkutvecklingen och lek med ord gör språkhanteringen intressant hävdar Ladberg. Läsningen berikar elevernas ordförståelse och innehållet kan uppmuntra till kommunikation. Ladberg anser vidare att all kommunikation på alla språk är värdefull men vill poängtera att elever med starkt självförtroende vågar misslyckas och det bör läraren ta vara på i sin undervisning av flerspråkiga elever. Ladberg tycker också att de flerspråkiga elevernas språkanvändning är styrt av det behov som uppstår i olika situationer. Läraren alltså välja att skapa situationer som bildar ett behov hos elever, tillexempel en problemlösningssituation. Benckert (2000) i sin tur förespråkar arbete med sagor som sker på ett medvetet sätt så att innehållet blir synligt för eleverna. Flanobilder till sagor är ett hjälpmedel för eleverna att strukturera innehållet när de ska minnas och återberätta sagan. Sagan kan göras konkret genom "sagopåsar" som fylls med föremål som symboliserar olika karaktärer och rekvisita. Språket kan med hjälp av föremål och bilder anpassas till elevernas språknivå. Det viktiga är enligt Benckert att sagans innehåll bearbetas för att stärka elevens ordförråd och öka den grammatiska färdigheten som exempelvis meningars syntax. Läraren har en möjlighet att skapa lust till läsning och en förståelse för skriftspråket. Rim och ramsor hjälper även eleverna att komma ihåg och ger dem förståelse för språkuppbyggnaden. Rimmen som Benckert ger som exempel är tagna från förskolans verksamhet men hon menar att rimmen bör vara så enkla så att de flerspråkiga eleverna förstår dem. Sånger och musik skapar gemenskap och Benckert förklarar att eleverna inte behöver förstå vad de sjunger. Läraren kan använda rörelser för att hjälpa eleverna att

minnas sången men också för att förklara sångens text. Texten kan vara uppskriven så att de elever som vill kan ta del av den och göra kopplingen mellan sång och text. Valet av sånger, menar författaren, ska baseras på antalet lättförståeliga ord i texten då många av de sånger som är enkla för svensktalande elever kan vara svårförståeliga för flerspråkiga elever.

LTG- och Wittingmetoden

De läsinlärningsmetoder som nämns av respondenterna i vår studie är LTG-metoden (läsning på talets grund) och den metod som Maja Witting har arbetat fram. Nedan följer en kort beskrivning av dem.

Ejeman och Molloy (2003) redogör för LTG-metoden som är en läsinlärningsmetod. Den har en analytisk utgångspunkt vilket innebär att läraren utgår från meningar och satser för att sedan bryta ned dem i mindre delar så som ord och bokstäver. Läraren bör enligt författarna ha en helhetssyn på läsinläringen och utgå från den enskilda eleven. Texten som bearbetas ska vara utformad från elevens och lärarens dialog. Texten ska på så sätt bli meningsfull för eleven och stimulera till fortsatt arbete. Metoden bygger på fem stycken olika faser i bearbetningen av en text. De här kan beskrivas som:

- Texterna uppstår genom dialog i samtalsfasen.
- I dikteringsfasen skrivs meningar från textmaterialet i samtalsfasen upp för vidare bearbetning i laborationsfasen.
- Meningarna analyseras i laborationsfasen.
- En återläsningsfas börjar sedan som syftar till att koppla skriftspråket till det lästa.
- Avslutningsvis behandlas textmaterialet genom att meningarnas ord förtydligas och förklaras för eleverna, sedan återknyts orden till texten som eleverna läser.

Övningsmaterialet kommer från eleverna och Ejeman och Molloy (2003) menar att texten på så sätt bör inkludera alla elevers synpunkter, upplevelser, erfarenheter och åsikter. Läraren har därmed möjligheten att låta eleverna lära av varandra.

Ejeman och Molloy (2003) beskriver Maja Wittings läsinlärningsmetod som en syntetisk inlärningsprincip vilket innebär att läraren utgår från de minsta beståndsdelarna i en text. Författarna beskriver att lärarnas utgångspunkt ska ligga i bokstäverna och språkljuden vilka sedan ska ljudas samman till hela ord. Det finns enligt författarna ingen angiven läslära utan skönlitteratur ska i största möjliga utsträckning användas för att inspirera eleverna. Lärarna har en betydelsefull roll som handledare och lärarens frågor bör vara öppna för att stimulera läsinläringen. Lärarna bör ge eleverna möjligheten att arbeta i sin egen takt och eleverna måste få förståelse för det egna ansvaret i läsinläringen. Författarna beskriver hur Maja Witting i sin metod förespråkar fri skrivning vilket innebär eleverna utvecklas stegvis i skrivningen. Maja Witting anser att elevernas texter inte ska rättas för att elevernas skrivning inte ska hämmas.

Del 2 METOD

Under den här rubriken kommer studiens metodval, genomförande, analys, trovärdighet och forskningsetik att beskrivas. Studiens syfte är att studera vilka förhållnings- och tillvägagångssätt lärare med erfarenhet av flerspråkiga elever kan välja att använda vid undervisning av flerspråkiga elever. Studien är kvalitativ och har genomförts med hjälp av intervjuer och observationer.

1. Metodval

I den här kvalitativa studien användes intervjuer och observationer. Syftet med att använda en kvalitativ intervju var att den skulle ge intervjuaren möjligheten att ställa följdfrågor vilket kan vara nödvändigt för att studera lärarnas förhållnings- och tillvägagångssätt. Lantz (1993) anser att respondenten i en kvalitativ intervju har mer frihet i sina svar, men att det då ställer krav på för ämnet relevanta baskunskaper hos intervjuaren. Baskunskaper inom det valda ämnet ger enligt Ejvegård (1996) intervjuaren förberedelse inför intervjutillfället. Det visar på ett genuint intresse och hämmar eventuell stress hos intervjuaren. Inför intervjuerna lästes litteratur och en avstämning gjordes av den modersmåldebatt som råder i dagens samhälle.

Starrin och Svensson (1994) menar att kvalitativ metod används för att studera egenskaper. Metoden används vid intervjuer för att få förståelse för något som är okänt eller för att få en ny uppfattning om något som är känt. Det här skiljer sig från en kvantitativ metod där ramarna bestäms från början. Skillnaden mellan kvalitativ och kvantitativ metod beskrivs av författarna med ett citat av Marcel Proust; ”The real voyage of discovery consists not in seeking new lands, but in seeing with new eyes” (s. 11). Författarna vill med det här citatet tydliggöra skillnaden mellan kvalitativ och kvantitativ metod, där en kvantitativ metod symboliserar sökandet efter nya områden och en kvalitativ metod fokuserar på att se befintliga områden med nya ögon. För att ha möjligheten att samla innehållsrik information valdes ett kvalitativt arbetssätt till studien. Kombinationen av intervjuer och observationer valdes för att samla varierad information om ämnet för studien. Lendahls och Runesson (1995) menar att ett fåtal respondenter används vid kvalitativ forskning och att resultatet beskrivs i form av kategorisering. Författarna menar vidare att resultatet inte visar hur många personer som exempelvis är av en viss uppfattning utan bara om en uppfattning finns och på vilket sätt den kommer till uttryck. Starrin och Svensson (1996) beskriver intervjun i kvalitativ metod som ett samspel mellan intervjuare och respondent. Syftet med studien ska enligt författarna avspeglas genom hela intervjun så intervjufrågorna bör vara öppna till sin karaktär men med fokus på ämnet. Starrin och Svensson menar också att skapandet av en avslappnad och trygg situation för respondenten är

avgörande för mängden information. Kraven som ställs på intervjuerna är följaktligen att de ska vara avslappnade, osjälviska samt fokuserade på uppgiften. Författarna uppmanar intervjuerna att ställa följdfrågor för att guida respondenten genom intervjun.

Bell (2000) menar att intervjun som forskningsmetod är flexibel då den som intervjuar har möjlighet att ställa följdfrågor och fördjupa sig i valda delar av intervjun. Intervjuaren har således möjlighet att ta hänsyn till respondentens idéer, känslor och motiv vilket inte skulle ha framkommit i till exempel en enkätundersökning. Hon poängterar att intervjuer oftast tar mer tid än enkätundersökningar men ger ett mer nyanserat material. Lendahls & Runesson (1995) anser dessutom att inspelade intervjuer underlättar transkriberingsarbetet för att exakt veta vad samtalet handlat om.

I den här studien användes semistrukturerade intervjuer, vilket enligt Bell (2000) innebär att intervjuerna utgår från ett manus, men har friheten att ställa passande följdfrågor. Intervjuerna bygger på samma frågor, men kan anpassas efter respondenternas svar. Den intervjuformen ger enligt Bell möjligheten att ställa förtydligande frågor kring utvecklade svar.

Avsikten med våra observationer var att studera lärares förhållnings- och tillvägagångssätt i undervisningen av flerspråkiga elever. Observationer menar Patel och Tebelius (1987) är till fördel när beteenden ska studeras. Antalet observationstillfällen var två stycken och genomfördes samtidigt i två olika klasser. En fördel med att studera flera lektioner är att påvisa variationer i de olika respondenternas förhållnings- och tillvägagångssätt.

2. Urval

För att ge studien god hållbarhet valdes en skola med erfarenhet av flerspråkiga elever. Valet av skola grundades på andelen flerspråkiga elever samt på den erfarenhet lärarna besitter. Studiens urval av de erfarna lärarna utfördes med hjälp av berörd rektor. Det framfördes ett önskemål om att utföra en studie på lärare som bedriver undervisning för flerspråkiga elever i skolans tidiga år. Vi planerade att utföra intervjuerna och observationerna under två veckor och då under fem läs- och skrivundervisningstillfällen. Rektorn rekommenderade en lärare och kontakt togs via telefon. Den utvalda läraren upplevde sig till en början obekvämt men accepterade ändå medverkan i studien. Efter den inledande intervjun avböjde läraren sin medverkan i observationerna men tillät användning av intervjumaterialet i studien. Med hänvisning till Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (2001) hade den berörda läraren möjlighet att avböja sin medverkan i studien. Hon valde delvis att göra det och vi tog hänsyn till hennes önskemål. De lärare som slutligen deltog i studien har undervisat flerspråkiga elever under lång tid och byggt upp en erfarenhet kring sitt sätt att undervisa flerspråkiga elever i läs- och skrivsituationer.

Skolans rektor hänvisade till ytterligare tre lärare som har erfarenhet av läs- och skrivundervisning av flerspråkiga elever för intervjuer och eventuella

observationer. Vid kontakt med de tre lärarna var de positiva till medverkan i både intervjuer och observationer. Tre intervjuer och två observationer bokades.

3. Genomförande

De metoder som användes i studien för insamling av data var observationer och intervjuer i kombination. Intervjuerna och observationerna genomfördes av oss båda vilket gav oss möjligheten att bearbeta materialet och göra en inledande analys ur olika infallsvinklar i direkt anslutning till respektive tillfälle. Målet var att möjliggöra en mer nyanserad analys av materialet. De förhållnings- och tillvägagångssätt som observerades och beskrevs behövde nödvändigtvis inte kunna namnges som metoder. Intresset var snarare att ta del av lärares erfarenheter.

Vi genomförde inledande intervjuer för att skapa en förståelse för lärarnas utgångspunkter i undervisningen av flerspråkiga elever. Observationerna var tänkta att genomföras i läs- och skrivundervisningssituationer i en utvald klass men fick avbrytas när klassläraren avböjde medverkan. Utifrån de respondenter som tillkom tillfrågades två av respondenterna om medverkan i observation av undervisningen. De var positivt inställda och observationerna kunde utföras i deras respektive klasser. Vi valde att genomföra observationerna i en för eleverna vanlig undervisningssituation i ämnet historia. Det kan motiveras med att läs- och skrivundervisningen inkluderas i de flesta ämnen.

Vi planerade att spela in samtliga intervjuer för att få största möjliga säkerhet i bearbetning och analys då Bell (2000) menar att skriftliga anteckningar inte kan avslöja eventuella tonfall och pauser hos respondenten eller hos intervjuaren. Bell betonar även möjligheten att i efterhand kunna analysera och bearbeta det som sagts i intervjun. Då en av respondenterna kände sig obekvämt med en inspelningssituation valdes skriftliga anteckningar under den intervjun. Konsekvenserna av det här blev att vi tolkade och värderade respondenternas intervjusvar utifrån de anteckningar som gjordes vid intervjutillfället. Svaren bearbetades utan respondentens eventuella tonfall och pauser vilket kan ge utrymme för feltolkningar av respondentens svar. Övriga intervjuer spelades in och transkriberades efteråt.

Intervjufrågorna utökades från första intervjutillfället till det andra intervjutillfället. Följande frågor lades till efter den första intervjun:

- På vilket sätt tror du att flerspråkighet påverkar eleven?
- Hur skulle du kunna tänka dig att samarbeta med alla de olika modersmållärarna som kan finnas i en klass?
- Hur engageras elevernas föräldrar i elevernas läs- och skrivundervisning?

De här frågorna syftade till att komma åt lärarnas förhållningssätt till flerspråkighet och undersöka vilka tillvägagångssätt som lärarna använder i sin undervisning.

Intervju

Intervjuerna syftade till att ta reda på vilket förhållningssätt lärarna har till undervisningen av flerspråkiga elever. Intervjuerna var utgångspunkt för de observationer som tillsammans med intervjuerna gav svar på studiens syfte. Intervjuerna utfördes i enskilt rum för att få lugna och avslappnade möten. Tiden som beräknades för intervjuerna var en timma. Valet av tid gjordes utifrån att respondenterna skulle få en tidsmarginal och för att innehållet i intervjuerna skulle hållas objektiv genom en medveten tidsplan. Tre av fyra intervjuer bandades i en diktafon och anteckningar gjordes fortlöpande som komplettering.

Intervjufrågorna delades in i tre delar och de var följande:

- Berätta om dina yrkeserfarenheter? Vad kom det sig att du började arbeta här? Hur tycker du att arbetet fungerar i helhet här? På vilket sätt tror du att flerspråkighet påverkar eleven? (Syftet med den här delen är att ta reda på vilken yrkesutbildning, erfarenhet och inställning lärarna har till arbetet)
- Berätta om sammansättningen i din elevgrupp? Hur stor är gruppen? Hur många flickor och pojkar finns det? Hur många flerspråkiga elever finns det i klassen? (Syftet med den här delen är att få en bild av elevgruppen som helhet)
- Hur bedrivs läs- och skrivundervisningen i din klass? Behöver du ta hänsyn till att en del elever är flerspråkiga i din klass när du bedriver läs- och skrivundervisning? På vilket sätt sker det? Hur fungerar samarbetet med elevernas modersmåls lärare? Hur skulle du kunna tänka dig att samarbeta med alla de olika modersmåls lärarna som kan finnas i en klass? Hur engageras elevernas föräldrar i elevernas läs- och skrivundervisning? (Den här delen syftar till att ta reda på om lärarna har några tillvägagångssätt alternativt strategier vid läs- och skrivundervisningen av flerspråkiga elever)

Observation

Lärarna observerades utifrån Rubinstein Reich och Weséns (1986) tankar om hur observationer kan genomföras. De menar att observationsmetoder kan användas på olika sätt. Observationerna i den här studien genomfördes i en för eleverna vanlig undervisningssituation. Observationerna började med en kort iakttagelse av utgångsläget och då kunde följande frågor besvaras:

- Datum, beräknad start och avslut på observationen.
- Vilka är närvarande och vad gör de?
- Vad har hänt strax före observationen?

Utgångsläget för observationerna beskrevs för att förebygga eventuella misstolkningar av lektionernas innehåll. Observationerna dokumenterades med hjälp av ett löpande protokoll utan tidsintervaller då vi ansåg att fokus kommer att vara bredare från början för att slutligen smalna av med hjälp av ett kategorischema. Ett kategorischema delar in de iakttagelser som observerades under rubriker och syftade till att underlätta analysarbetet av observationsmaterialet.

Observationsmaterialet samlades i ett övergripande protokoll (se bilaga 2) som utformades för att strukturera observationernas innehåll. I det övergripande protokollet fanns ett kategorischema innehållande rubrikerna:

- Tal (dialog vuxen-elever, tonfall, uppföljning med frågor, förklaringar till eleverna)
- Kroppsspråk (gester, känslor)
- Material (hjälpmedel, konkret material)
- Metod (hur förmedlas läs- och skrivkunskaper till eleverna)

Med hjälp av de här rubrikerna tydliggjordes lärarnas tillvägagångssätt i undervisningen av flerspråkiga elever.

4. Analys

Analysarbetet inleddes i direkt anslutning till intervju- och observationstillfällena för att underlätta transkriberingen av materialet. Arbetet startade med att dokumentationer från observationerna avkodades genom att det nedtecknades utan uppgifter om deltagarna eller skolan. Materialet analyserades sedan för att få fram det för syftet relevanta i materialet och kategoriserades slutligen i olika teman. Intervjumaterialet bearbetades efter samma teknik. Observationsmaterialet kategoriserades inledningsvis efter de fyra rubriker som observationsprotokollet innehöll. Intervjumaterialet delades in i de tre frågegrupper som utgjorde intervjuerna. Slutligen sammanställdes materialet genom att vi kopplade samman observationerna med intervjusvaren, det redovisas i studiens diskussionsdel.

5. Trovärdighet

Stukát (2005) menar att reliabiliteten är beroende av hur noggranna författarna väljer att vara i sina åtaganden. Vi tror att den här studien skulle kunna ge ett annat resultat vid en rekonstruktion vilket är vanligt när mänskliga beteenden studeras enligt Stukát. Vi anser även att resultatet inte kan vara generaliserbart då studien utfördes på endast en skola med ett fåtal respondenter. De svar som studien presenterar kan endast hänföras till berörda lärare på den här specifika skolan. Stukát menar att det är betydelsefullt att beskriva arbetsgången noggrant för att studien ska ha möjlighet att upprepas så identiskt som möjligt i en annan skolmiljö.

Validiteten för studien är enligt Stukát (2005) beroende av reliabiliteten och i studien används intervjuernas följdfrågor för att öka den låga validitet som lätt uppstår vid kvalitativa studier. Vid observationerna användes ett övergripande protokoll som strukturerade vårt fokusområde, vilket gav ett mer detaljerat observationsresultat.

Generaliserbarheten i en kvalitativ studie är beroende av både reliabilitet och validitet enligt Stukát (2005), då studiens resultat är knutet till den grupp som undersöks. Här studeras ett fåtal lärares resonemang vilket inte ger ett generaliserbart material och därmed är studiens resultat ett sammanfattande inlägg i den rådande modersmålsdebatten i samhället.

6. Forskningsetik

Vår skyldighet enligt lagen SOU 1999:4 är att själva ta ansvar för att vår studie är relevant och att genomförandet och presentationen av studien inte uppfattas kränkande av dem som berörs. Vi har tagit hänsyn till det här genom de fyra forskningsetiska principerna som finns inom den humanistisk- samhällsvetenskapliga forskningen (Vetenskapsrådet 2001).

Informationskravet är den första grundregeln. Det innebär att studiens deltagare bör informeras om syfte och relevans angående alla studiens delmoment. Respondenterna ska informeras om att de medverkar av fri vilja och har möjlighet att avsäga sitt deltagande. För att tillmötesgå det här kravet har vi genom telefonkontakt informerat de berörda lärarna om studiens syfte. Vid samtalen gav lärarna också sitt godkännande om deltagande, vilket är en viktig del av samtyckeskravet, den andra grundregeln. Det innebär att vi som ansvariga för studien måste få respondentens medgivande för att kunna genomföra studien. Respondenterna informerades om intervjutillfället och förbereddes på en förfrågan angående observationer genom en skriftlig beskrivning (se bilaga 1). Syftet var även att skapa trygghet hos dem som deltar i studien, vilket dessutom överensstämmer med konfidentialitetskravet.

Konfidentialitetskravet är den tredje grundregeln och den belyser vikten av att författare till studier ansvarar för att berörda personer i undersökningen känner trygghet i hanteringen av deras uttryckta åsikter. Uppgifter om läraren och eleverna kommer att avidentifieras så att utomstående inte kan nyttja information om dem som deltar i studien. Detaljerade beskrivningar av deltagarna har utelämnats i vår studie och när studien är avslutad kommer all data att förstöras. Avidentifieringen, anser vi, omöjliggör olämplig användning av deltagarnas uttalanden, vilket den fjärde grundregeln motsvarar.

Nyttjandekravet, som är den fjärde grundregeln, innebär att studiers författare bör skydda studiens deltagare från att deras uppgifter och information används i annat syfte än i studiens. Nyttjandekravet skyddar även deltagarnas åsikter i studien från att lämnas ut till myndigheter, andra forskare eller att användas för kommersiellt bruk.

Del 3 RESULTAT

Nedan följer det resultat som framkommit av studien. Resultatet är indelat i två delar där den första delen behandlar intervjuerna och den andra delen beskriver observationerna. Resultatet av de olika delarna leder till studiens slutsats och presenteras i studiens diskussionsdel.

Intervjuer

Intervjuerna kommer att beskrivas med utgångspunkt i de tre delarna som intervjufrågorna delades in i vid intervjutillfällena. Första delen innehåller respondenternas yrkeserfarenheter och inställning till flerspråkighet. Den andra delen tar kort upp vilken grupp av elever respondenterna arbetar med och den tredje delen fördjupar läsning och skrivning i undervisningen av flerspråkiga elever. Syftet med intervjuerna är att studera vilka förhållnings- och tillvägagångssätt lärare i tidiga år använder i undervisningen av flerspråkiga elever.

Yrkeserfarenheter/ inställning

Samtliga respondenter är utbildade lärare och en av dem är dessutom specialpedagog. De har alla fyra varit med och startat den berörda skolan 1974. Respondenterna är kvinnor som närmar sig pensionsåldern. Respondenterna blev tillfrågade när skolan startade om de ville arbeta där medan specialpedagogen sökte sig dit. Alla fyra upplever att samarbetet är gott och de säger att de trivs och känner stöd av varandra. På skolan har det nyligen varit en omorganisation, vilket alla fyra respondenterna upplever som turbulent men de vidhåller ändå ett positivt förhållningssätt. Tre av fyra respondenter tycker att det är positivt att vara flerspråkig, de upplever att det är rikt att ha ett språk till och de tycker att hemspråket måste stimuleras. En av respondenterna anser att det är svårt att lära sig ett nytt språk om man inte har ett starkt hemspråk då ordförståelsen är begränsad. Hon tycker också att det är viktigt att eleverna kan sitt hemspråk när de träffar sina mor- och farföräldrar för att ha möjligheten att hålla kontakten med sina släktingar. En annan respondent menar att det är positivt för de andra i klassen som får möjligheten att få mer kunskap om andra kulturer och därmed blir de mer toleranta gentemot minoriteter. Respondenten upplever det negativt att andelen flerspråkiga elever är så hög att det svenska språket felanvänds av både lärare och elever på skolan. Vanliga språkfel är enligt respondenten att vända på ordföljden och använda prepositionerna fel.

Elevgruppen

Tre av respondenterna är klasslärare och en av dem har endast flerspråkiga elever i sin klass medan de andra två mestadels har flerspråkiga elever. De flerspråkiga eleverna är oftast födda i Sverige men har föräldrar som är invandrare. Många av de flerspråkiga eleverna har begränsade

grundkunskaper i det svenska språket, trots att de är födda i Sverige. Eleverna som specialpedagogen möter är de elever som behöver stöttning och träning i automatiseringen av läsningen. Antalet elever i klasserna varierar från 15 till 20 elever. Respondenterna undervisar elever i grundskolans tidiga år.

Läsning och skrivning i undervisningen

Tre av respondenterna beskriver att de arbetar utifrån de mål som är uppsatta för årskurs tre. En av respondenterna arbetar med individuella mål. Nytt för i år är att eleverna ska göra nationella prov i årskurs tre och inför det här har lärarna bearbetat Skolverkets mål. Två av respondenterna arbetar i årskurs tre och där är arbetet med målen för skrivning tydliga för eleverna. Målen för skrivning sitter uppsatta på dörrarna och eleverna hjälps åt i klasserna att utvärdera varandras prestationer. En av respondenterna arbetar med att förtydliga skillnaden mellan faktatexter och skönlitteratur, i det här arbetet ingår även att eleverna ska uppmärksammas på meningars uppbyggnad. Eleverna uppmuntras att samarbeta genom att läsa varandras texter.

En av respondenterna menar att det ska vara kul att lära sig läsa och skriva. Därför använder hon mycket konkret material i sin undervisning. Det konkreta materialet kan vara bokstavsbrickor som hon kan göra olika kombinationer av. Eleverna ska försöka höra vilka ord som finns i det svenska språket och vilka som är endast en kombination av bokstäver. För att träna vokaler och konsonanter används bokstavstärningar, vilket ger eleverna känslan av att själva bestämma över sin inläring. Hon förespråkar memory ur olika inlärningsaspekter. De här metoderna har respondenten arbetat med under fler år och haft möjligheten att pröva dem om och om igen. De metoder som respondenterna nämner är LTG- (Läsning på talets grund) metoden och Maja Wittings metod men de påpekar att de använder det de tycker är användbart ur olika metoder för att hitta det som passar den elevgruppen som de för tillfället undervisar.

Ordförståelse

Respondenterna poängterar vikten av ordförståelse för flerspråkiga elever inte bara i läs- och skrivundervisningen utan i all undervisning. Det är enligt alla respondenterna viktigt att gå igenom bokstavsljuden grundligt och långsamt. De menar att läsningen är mycket viktig för flerspråkiga elever då de behöver höra meningsuppbyggnad och förstå fler ord. Läsning kan ske individuellt eller i grupp. Eleverna kan läsa både högt och tyst i sina böcker. Respondenterna samarbetar gärna med skolbiblioteket som de anser är en viktig resurs. Högläsningen är högt prioriterad av respondenterna då det är ett sätt för eleverna att få möjligheten att lyssna på det svenska språket. Vid högläsningen betonar respondenterna vikten av att välja en bok som passar elevgruppen och att genom samtal med eleverna lyfta fram bokens innehåll och förklara ord som inte är så vanligt förekommande. Det är de här orden som de flerspråkiga eleverna oftast saknar då de har begränsade grundkunskaper i svenska språket. En av respondenterna berättar att om hon valt en bok som eleverna har svårt att förstå kan hon välja att visa eleverna den film som är gjord utifrån boken istället. Hon beskriver att

återkopplingen från filmen till boken är viktig för elevernas förståelse av innehållet i både bok och film. Respondenterna menar att eleverna som talar ett annat språk hemma endast lär sig svenska i skolan då det inte är säkert att föräldrarna kan svenska. En av respondenterna anser att det är viktigt att välja en text med bra bilder. Bilderna kan diskuteras först, för att underlätta läsningen för eleverna. När en förförståelse skapas blir det lättare för eleverna att läsa texten och de får möjligheten att känna att de lyckas. Respondenten menar att det är när elevens självförtroende stärks som läraren har möjlighet att påverka elevens inläring. En annan av respondenterna beskriver sitt arbete så här:

När vi lånar böcker på biblioteket till exempel så måste vi se till att vi har böcker som passar alla. De måste vara väldigt enkla och tydliga böcker och hela tiden när jag pratar så måste jag tänka på vilket språk jag använder. Säger jag något ord som är lite svårare så måste jag se till att förklara det. Så hela tiden måste man ju tänka på det. Det är svenska 2 undervisning hela dagen är det ju i en klass som den här. Men någonstans så tror jag att det sitter i ryggmärken. Man gör det nästan utan att tänka på det. Jag försöker ta vara på alla tillfällen med eleverna när de kommer och har något att säga så att man spinner på det och försöker att göra lite svenska 2 undervisning av det också (Intervju 081128).

De andra respondenterna framhåller att arbetet i skolan ska ske lugnt och en av respondenterna beskriver att eleverna behöver hitta lugnet i sig själva. De menar alla att ordförståelsen är den del som är central för elever som är flerspråkiga och att man som lärare måste vara lyhörd för elevernas misstolkningar av ord. Respondenterna är överens om att deras eget språk är av betydelse och att eleverna är beroende av deras förtydliganden.

Tre av respondenterna beskriver de läs- och skrivtester som finns i skolan. Testerna görs på alla elever i skolan för att upptäcka de elever som är i behov av stöd. Det som testas är läshastighet och läsförståelse hos eleverna.

Samarbete

Samarbetet med modersmåslärarna existerar inte enligt samtliga respondenter. De menar att det är beklagligt men några av orsakerna är att modersmålsundervisningen sker efter schemalagd skoltid vilket försvårar möjligheten till samarbete. De flesta modersmåslärarna har inte någon pedagogisk utbildning vilket respondenterna tycker försvårar situationen. De modersmåslärare som har en pedagogisk utbildning undervisar även i andra ämnen på skolan och anses accepterade av respondenterna. En av respondenterna vet inte vilka av hennes elever som deltar i modersmålsundervisning medan de andra menar att några av deras elever deltar. Respondenterna kan inte påvisa att flerspråkiga elever har någon fördel av modersmålsundervisningen i den övriga undervisningen. När respondenterna får frågan om hur de skulle kunna tänka sig att samarbeta med modersmåslärarna minns respondenterna hur modersmåslärarna inkluderades i undervisningen för tio år sedan. Modersmåslärarna arbetade då i klasserna med att hjälpa och stötta de flerspråkiga elever som var i behov. Hjälpen innebär att förtydliga instruktioner för både flerspråkiga elever och deras föräldrar. Samtliga respondenter har en önskan om att modersmåslärarna bör inkluderas i den dagliga undervisningen men de är

medvetna om de ekonomiska resurser som då skulle krävas. Det är hjälp med översättningar av texter och förtydliganden av instruktioner som respondenterna önskar av modersmåslärarna under den dagliga undervisningen. Respondenterna påvisar däremot det goda samarbete som finns i arbetslagen där klasslärarna, specialpedagogerna och svenska 2-lärarna undervisar. Undervisningen är synkroniserad och respondenternas roller är tydliga. En av respondenterna uttrycker det som att hon fördjupar sig på elevernas läs- och skrivundervisning medan svenska 2-lärarna ansvarar för elevernas ordförståelse. I arbetslagen förs resonemang kring elevernas undervisning så att lärarnas arbete blir uppdelat för att motverka att flera fokuserar på samma sak i sin undervisning. Det som alla respondenterna lyfter fram är samarbetet med kyrkorna i stadsdelen där modersmåslärarna medverkar. Modersmåslärarna vill enligt respondenterna öka samarbetet mellan kyrkorna då många av modersmåslärarna är aktivt troende och medvetna om de motsättningar som kan uppstå mellan eleverna.

Respondenterna får frågan om hur elevernas föräldrar engageras i läs- och skrivundervisningen och de menar att det är svårt när föräldrarna inte behärskar det svenska språket. Respondenterna tycker att föräldrarnas utbildningsnivå är så låg att de har svårt att hjälpa sina barn då barnen snabbt går om sina föräldrar kunskapsmässigt. Enligt respondenterna får många elever klara läxläsningen själva redan i tidiga åldrar. Föräldrarna är enligt respondenterna positiva till undervisning och vill gärna hjälpa sina barn men vet inte hur. Respondenterna är medvetna om problematiken och försöker underlätta för eleverna genom att vara tydliga i sina instruktioner gentemot eleverna när de ger läxor. Eleverna behöver få möjligheten att ställa frågor om hur läxan ska gå till så att missförstånd minimeras vid läxläsningen hemma. Samarbetet med föräldrarna har enligt respondenterna minskat genom åren. Tidigare inbjöds föräldrarna oftare till skolan för att delge sin kultur och ta del av andras kulturer men respondenterna menar att i nuläget saknas det här aktiviteterna. Skolbiblioteket har under hösten ordnat ett projekt som har en kulturell spegling där elevernas föräldrar är välkomna. Respondenterna har arbetat med att lyfta fram den islamska konsten genom att tillsammans med eleverna tillverka alster som kommer att visas på projektets utställning i biblioteket.

Observationer

Observationerna är gjorda i två olika klasser i årskurs tre. Det är alltså två av lärarna som har observerats och de har båda över trettio års erfarenhet inom läraryrket. I den ena klassen går det 19 elever varav 13 elever är flerspråkiga och i den andra klassen går det 20 elever varav 15 elever är flerspråkiga. Innan den observerade lektionen börjar har den ena klassen haft gymnastik och rast och den andra klassen har haft slöjd och rast.

Lektionerna kommer att analyseras utifrån observationsschemat som används vid observationstillfället. Observationerna analyseras övergripande och utifrån studiens syfte.

Tal

Vid observationerna talar lärarna tydligt och de är mycket lugna i sin yrkesroll. Vi uppfattar lärarna som trygga och säkra i sitt arbete. De inbjuder eleverna till diskussioner och frågor. Lärarnas frågor är av undersökande karaktär och ger eleverna möjlighet att väva in sina frågor, funderingar och erfarenheter. Återkoppling till ursprungsfrågan eller påståendet är också vanligt. Lärarna använder ett beskrivande språk som är lättförståeligt för eleverna men inte torftigt. En av lärarna utnyttjar röstens variationer genom att ändra tonläge medan den andra läraren talar med låg röst men väldigt behagligt. Tillsägelser sker mjukt och nästan obemärkt och uppmuntrande kommentarer sker med ögonkontakt och glada ansiktsuttryck.

Kroppsspråk

Lärarna är avslappnade och naturliga i sitt agerande. Deras kroppsspråk signalerar engagemang och har lugn inverkan på elevgruppen. Lärarna utstrålar glädje genom att le och skratta med eleverna. Kroppsrörelserna däremot är små och diskreta. De bemöter eleverna med mycket beröring.

Metoder, material

Lärarna använder diskussioner om bilder till undervisningens innehåll. Beskrivningar av ord är frekvent förekommande och det kan ske på olika sätt, exempelvis genom att rita och skriva på tavlan. Kroppsspråket används för att spontant beskriva verb. Lärarna utnyttjar språket som metod genom att tala tydligt och korrekt på en nivå som passar eleverna. Den ena läraren belyser vissa diskussioner med konkret material, som tillexempel flintastenar. Båda lärarna visar bilder i böcker och bilder som är framtagna från Internet för att berika diskussionerna. Lärarna är lyhörda och väldigt uppmuntrande gentemot eleverna och klimatet i klassrummet känns tillåtande. När eleverna tappar koncentrationen i genomgången byter den ena läraren genast till en praktisk uppgift. Lärarens instruktioner är korta, konkreta och ges en i taget som tillexempel vid den praktiska uppgiften där eleverna vid det här observationstillfället fick använda sig av färgpennor och papper. De elever som inte uppfattar lärarens instruktioner första gången får hjälp enskilt när läraren går runt i klassrummet. Under tiden som eleverna utför uppgifterna cirkulerar läraren runt bland eleverna och ställer frågor, kommenterar uppgiften och samspelar med eleverna. Det hela sker med ett positivt förhållningssätt gentemot eleverna.

Del 4 DISKUSSION

I den här delen kommer en metoddiskussion förtydliga de frågetecken som finns avseende intervjuerna. Resultatdiskussionen belyser studiens resultat med hjälp av relevant litteratur och forskning. I avslutningen av studien görs en sammanfattning av de tankar och funderingar som uppkommit under arbetet.

Metoddiskussion

Nedan följer en argumentation där studiens metod analyseras kritiskt. Metoder som användes i studien var kvalitativa intervjuer och kvalitativa observationer. Samtliga intervjuer var tänkta att spelas in på en diktafon. Då en av respondenterna kände sig obekvämt med inspelningssituationen valdes skriftliga anteckningar under den intervjun. Konsekvenserna av det här medförde att respondentens intervjusvar blev tolkade och värderade utifrån de anteckningar som gjordes vid intervjutillfället. Anteckningarna är präglade av våra åsikter och värderingar om svarens relevans för studiens syfte. Svaren bearbetades utan respondentens eventuella tonfall och pauser vilket kan ge utrymme för feltolkningar. Vi anser att det var en lösning som vi för tillfället föredrog men som hade kunnat undvikas med en tydligare beskrivning av intervjumomentet. För studiens resultat har de ovan beskrivna intervjusvaren färgats av våra åsikter och värderingar. Vi valde att ta med intervjusvaren som inte spelades in i studien trots att de kunde ha strukits. De togs med för att de är en erfaren lärares resonemang kring flerspråkiga elevers läsning och skrivning i undervisning. Övriga intervjuer spelades in och transkriberades efteråt vilket gav ett mer korrekt resultat av de intervjuerna

Under de två första intervjuerna hade respondenterna mer frihet att beskriva sina svar medan de två senare respondenterna kontrollerades mer med följdfrågor som förde samtalet tillbaka till syftet. De två senare respondenternas svar upplevdes mer konkreta och gav studien mer relevant material.

Följdfrågorna som ställdes i den första intervjun upplevs i efterhand som mer styrande mot den information som önskades. Frågorna ställdes utifrån de svar som förväntades av respondenten medan de återstående respondenterna fick möjligheten att redan inledningsvis samtala kring våra frågor. Beteendet vid den första intervjun kan ha orsakats av den förförståelse som vi skapade vid litteraturinläsningen. De följande intervjuerna genomfördes med mer öppna följdfrågor för att inte styra respondenternas svar.

Resultatdiskussion

Nedan kommer vi att diskutera våra slutsatser med utgångspunkt i studiens syfte och frågeställningar. Resultatet i studien har analyserats och kommer att kopplas samman med den litteratur som är relevant för våra antaganden. Studiens syfte var att genom att ta del av erfarna lärares förhållnings- och tillvägagångssätt, studera vad som kännetecknar undervisning av flerspråkiga elever i grundskolans tidiga år. De frågeställningar som besvaras är följande:

- Vilka förhållningssätt kännetecknar undervisningen av flerspråkiga elever?
- Vilka tillvägagångssätt använder lärare i sin undervisning för att stimulera flerspråkiga elever?

Förhållningssätt som kännetecknar undervisningen av flerspråkiga elever

De förhållningssätt som framträder enligt i den teoretiska undersökningen är att lärarna bör vara medvetna om vilken skillnad ett positivt förhållningssätt kan innebära för de flerspråkiga eleverna. I observationerna upplever vi att lärarnas förhållningssätt är positivt gentemot de flerspråkiga eleverna eftersom de uppträder på ett medvetet och genomtänkt sätt i undervisningen. Med medvetet och genomtänkt sätt menar vi att lärarna engagerar sig i eleverna genom att bemöta dem öppet och avslappnat. Lärarna beskriver i intervjuerna att de tar sig an de problem de möter i verksamheten. Vi upplever att lärarna för elevernas skull försöker skapa ett förhållningssätt som visar hur det är möjligt att på ett positivt sätt lösa de problem som kan uppstå. Därmed kan både lärare och elever se möjligheterna i problemen. En positiv inställning till eleven, menar Axelsson (2004), är det lärare behöver känna för att lyckas inspirera eleven. När den inställningen omfattar även elevens modersmål och elevens kultur kan läraren höja elevens självkänsla och identiteten stärkas. Vid observationerna visar läraren eleverna olika kulturer och framhäver olika aspekter på historien. Genom undervisningen tycker vi lärarna framhåller ett förhållningssätt där mångfald och olikheter ska accepteras.

Lärarnas medvetna inställning till undervisningens innehåll tror vi hjälper till att skapa den respekterande miljön som vi upplever i klassrummet. Bøyesen (2006) uppmanar lärare som undervisar flerspråkiga elever att tänka på att drivkraften hos lärarna inspirerar flerspråkiga elever till bättre studieresultat. Vi kan sammanfatta lärarnas förhållningssätt som positivt och framåtsträvande då de beskriver sitt engagemang och upplevs som goda förebilder för eleverna. Lärarnas synsätt till flerspråkighet är enligt Ladberg (2003) avgörande för hur läraren kommer att undervisa flerspråkiga elever. Vi tror att om läraren medvetet arbetar med sitt förhållningssätt gentemot flerspråkighet kan läraren skapa möjligheter till samarbete och valfrihet i undervisningen som gynnar den flerspråkiga eleven.

Samarbete

Ett positivt förhållningssätt tror vi även öppnar möjligheter till samarbete mellan lärarna i arbetslagen. Lärarna beskriver samarbetet i arbetslagen som gott och att de känner stöd av varandra. I nuläget är modersmålsundervisningens betydelse för språkutvecklingen hos flerspråkiga elever debatterad i media. Ladberg (2003) menar att förr antog lärare att eleverna påverkades negativt av flerspråkighet. Inställningen har enligt Ladberg numera ändrats och språkforskarna anser att flerspråkighet ska bemötas med ett positivt förhållningssätt. Hyltenstams forskning som Ladberg hänvisar till resulterade i en slutsats som menar att det inte är närvaron av ett språk utan frånvaron av ett språk som hämmar språkutvecklingen.

Lärarna i studien är enligt oss medvetna om modersmålets betydelse för inläringen av ett nytt språk för eleverna. Vi anser att det är den här inställningen som ger lärarna viljan att tillsammans med eleverna skapa situationer för lärande men också förståelsen för att eleverna ska utveckla sitt modersmål. Vi tycker att nästa steg i språkutvecklingsprocessen bör vara att medvetandegöra modersmålets inverkan på språkinläringen i svenska för flerspråkiga elever. Modersmålslärares och lärarens uppgift blir enligt oss att samarbeta i den utsträckningen att båda språken erhåller samma status för eleven. Skolverket ansvarar för att synliggöra de brister som finns och tydliggöra nya erfarenheter samt kompetensutveckla berörda lärare. Vår åsikt är att Skolverket har relevant forskning och har som ambition att sprida information. Höskoleverkets rapport (2008) visar att nyexaminerade lärare runt om i landet rekommenderas kompetens inom det här området. Vi anser att både lärarutbildningarna i landet och kompetensutvecklingen i landets förskolor/skolor bör arbeta för att skapa förståelse för vikten av lärarnas förhållningssätt gentemot flerspråkiga elevers språkinläring.

Ladberg (2003) menar att det är lärarnas förhållningssätt som är avgörande för hur samarbetet med modersmålslärarna fungerar. Under intervjuerna med lärarna framhålls vikten av samarbetet i arbetslagen medan samarbetet med modersmålslärarna är obefintlig. Vi tror att lärarna, som de säger i intervjuerna, upplever samarbetet med modersmålslärarna som besvärlig då modersmålsundervisningen sker efter schemalagd skoltid. Lärarna uttrycker i intervjuerna att pedagogiskt utbildade modersmålslärare är lättare att samarbeta med medan de modersmålslärare som saknar pedagogisk utbildning är svårare att samarbeta med. Vi tycker att Skolverket måste ge tydligare direktiv på varför samarbetet mellan lärare och modersmålslärare är betydelsefullt för flerspråkiga elever. Modersmålslärares kompetens har relevans för hur samarbetet mellan lärare och modersmålslärare fungerar, anser vi. Ekonomiska satsningar bör därför göras i utbildningen av modersmålslärare. Utbildningen kan bestå av handledning i pedagogiska värderingar som bygger på en kombination av förhållnings- och tillvägagångssätt som gynnar flerspråkiga elever.

I lärarnas arbetslag ingår klasslärarna, specialpedagogerna och svenska 2-lärarna. När frågan om samarbetet med modersmålslärare diskuteras intar lärarna en inställning som upplevs avståndstagande. Lärarna uttalar en

önskan om att modersmåslärarna bör inkluderas i den dagliga undervisningen. Det är hjälp med översättning av texter och förtydliganden av instruktioner som lärarna önskar. Det uteblivna samarbetet med modersmåslärarna är enligt lärarna beklaglig. Vi tycker att samarbetet missgynnas av omständigheterna och att arbetslaget bör ges möjlighet att skapa ett samarbete som främjar elevens språkutveckling. Ladberg (2000) anser att elevernas identitetsutveckling gynnas av hur samarbetet fungerar mellan deras föräldrar och lärarna. Lärarnas inställning till samarbete med föräldrarna menar författaren är betydelsefull för eleven och hon framhåller utarbetade planer för hur föräldrasamverkan bör hanteras för att öka samarbetet mellan lärare och flerspråkiga föräldrar.

Lärarna som intervjuades anser att samarbetet med föräldrarna oftast fungerar men om elevens föräldrar inte talar svenska kan missförstånd ske. En annan orsak menar lärarna, är att elevernas föräldrar inte är utbildade vilket gör det svårt för dem att hjälpa sina barn med skolarbetet. Vi vill återigen lyfta Skolverkets roll att framföra information och restriktioner till skolledning och därmed också lärare. Vi vill som förslag framhålla kompetensutveckling gällande förhållningssätt till flerspråkighet. I arbetslagen kan ämnen som behandlar flerspråkighet ur olika aspekter bearbetas för att hitta tillvägagångssätt som gynnar flerspråkiga elever.

Erfarenhet

Lärarna i studien har erfarenhet av arbete med flerspråkiga elever och inställningen är, som vi beskriver tidigare, att flerspråkighet är något som berikar elevernas möjligheter i framtiden. Vi tror att erfarenheten av arbete med flerspråkiga elever är väsentlig för lärarnas trygga och lugna bemötande av eleverna. Vi har i intervjuerna frågat om yrkeserfarenhet och gemensamt för alla intervjuade är att de arbetat minst trettio år i verksamhet med flerspråkiga elever. Erfarenheten anser vi inte bara är förknippad med en lärare utan påverkas av hela skolans totala summa av flerspråkiga elever. Vi menar att om en skola har hög andel flerspråkiga elever prioriteras ett tillvägagångssätt som gynnar flerspråkighet jämfört med en skola där flerspråkiga elever tvingas anpassa sig till den undervisningen som bedrivs. Vi grundar våra tankar på Bergman och Forshage (2000) som menar att i skolor med ett högt antal flerspråkiga elever har lärare ett mer genomtänkt koncept när flerspråkiga elever ska undervisas. I skolor med ett lågt antal flerspråkiga elever anpassas undervisningen mer individuellt. Lärarna på en skola med många flerspråkiga elever är troligtvis mer förberedda i planeringen av undervisningen av flerspråkiga elever.

Intressant för studien är att belysa de intervjuade lärarnas åsikter om att en flerspråkig elev som placeras i en klass med högt antal svenskspråkiga elever gynnas av situationen. Den flerspråkiga eleven gynnas i språkutvecklingen genom att det svenska språket dominerar och talas både i undervisningen och på rasterna i leken. Språkutvecklingen hos yngre elever tycker lärarna i intervjuerna stimuleras bäst genom lek och här är de svensktalande eleverna en viktig resurs för de flerspråkiga eleverna. Vi inser att förberedelsen för mottagandet av en flerspråkig elev är komplex för

läraren genom att elevernas behov varierar beroende på ålder, tid i Sverige och hemmiljö.

Tillbakablick

Vi kopplar ovan framställda resultat till Maria som vi beskriver i inledningen av vår studie och inser att hon troligtvis saknar erfarenhet av arbete med flerspråkiga elever. Det som vi upplever att Maria däremot vill är att söka svar på hur hon kan undervisa flerspråkiga elever. Det antyder att Maria har en positiv inställning till flerspråkighet. Inställningen är inte lika tydlig som hos lärarna som intervjuades i studien vilket sannolikt har med erfarenheten av flerspråkiga elever att göra. Ett samarbete mellan lärare i arbetslagen och skolans ledning är av betydelse enligt vår studie. Vi tror att om Maria haft samma stöd och självförtroende som lärarna som intervjuades, hade hon med ett positivt förhållningssätt litat på sig själv och sett möjligheter med en flerspråkig elev i sin klass.

Tillvägagångssätt som stimulerar språkutveckling av flerspråkiga elever

Det tillvägagångssätt som vi tycker får en central del i undervisningen är dialogen, vilket avspeglar sig i lärarnas rikliga diskussioner med eleverna men även förtydliganden av ord och sättet att forma instruktioner på till eleverna. Lärarna talar ett språk som är tydligt, lugnt och beskrivande. Diskussionerna tror vi syftar till att eleverna ska få möjlighet att använda det svenska språket på ett naturligt sätt. Lärarna använder dialogen i all kontakt med eleverna och de är medvetna om dess betydelse för elevernas språkutveckling. Med dialog menar vi att lärarna inte talar till eleverna utan uppmuntrar respons och att eleverna är lika muntligt aktiva som läraren i undervisningssammanhang. Axelsson m.fl. (2002) framhåller betydelsen av att lärarna ska vara medvetna om att ge eleverna tid till samtal och diskussioner i undervisningen. Författarna vill att lärarna ska bli medvetna om det centrala i tillvägagångssätt som är språkstimulerande för flerspråkiga elever. Vi tycker att kombinationen mellan samspel och dialog är väsentlig för flerspråkiga elevers språkutveckling då ett behov att behärska svenska språket utvecklas hos den flerspråkiga eleven. Behovet som vi tror bekräftas genom dialogen stimulerar den flerspråkiga elevens vilja att kommunicera och därmed behovet av att eleven utvecklar det svenska språket.

Axelsson m.fl. (2002) menar att lärarna bör ge flerspråkiga elever möjlighet till ett stort talutrymme där samspelet mellan elever samt mellan elev-lärare gör eleven språkligt aktiv. Vi upplevde i observationerna att lärarna använde dialogen i all kontakt med eleverna och att de är medvetna om dialogens betydelse för elevernas språkutveckling. Användandet av muntliga aktiviteter med inslag av läsning och skrivning i undervisningen förespråkas av författarna. Lärarna kan också främja språket genom att benämna allt de gör menar författarna. Språkbruket och diskussionernas mängd är det som vi anser är det främsta tillvägagångssättet som lärarna i intervjun använde för att stimulera språkutvecklingen hos flerspråkiga elever. Det visade lärarna i observationerna då de skapade en uppmuntrade miljö där eleverna inbjöds till kommunikation och samspel.

Språkövningar

Lärarna i intervjuerna är eniga om att deras eget språkbruk är av betydelse och att eleverna är beroende av deras förtydliganden. Lärarna i intervjuerna menar att ordförståelsen är den del som är central för flerspråkiga elever och att lärare måste vara lyhörda för elevernas misstolkningar av ord. Lärarna i observationerna använder ett språk som är lättförståeligt men som ändå inte är onyanserat. Vi tycker att det här skapar en situation där eleverna tryggt kan känna igen det som diskuteras. En av lärarna betonar betydelsen av att eleven lyckas i sina försök att läsa och skriva. Vi tycker att lärarna är medvetna om hur viktigt det är att eleven har förförståelse för innehållet i den text som skall bearbetas. Observationerna visar att diskussionerna kan föras mellan elever men också med hjälp av någon av lärarna. Vi tycker att författarna Axelsson m.fl. (2002) och lärarna i intervjuerna söker efter samma svar angående vad som är centralt i flerspråkiga elevers språkutveckling. Enligt oss beskriver författarna ovan ur ett elevperspektiv medan lärarna i studien berättar ur ett lärarperspektiv. Lärarna i intervjun fokuserar på de tillvägagångssätt som de använder i undervisningen av flerspråkiga elever. Axelsson m.fl. koncentrerar sig däremot på elevens språkliga behov av att använda språket aktivt i olika sammanhang.

Ordförståelse

De flerspråkiga elevernas ordförståelse kan ökas med hjälp av lärarnas medvetna arbete menar Benckert (2000). Arbetet med att öka ordförståelsen fokuseras på att benämna ord i många olika sammanhang. Lärarna i observationerna ger, enligt oss, eleverna möjlighet till ordförståelse och ett rikt ordförråd. Vi såg att lärarna i observationerna förklarar ord för eleverna, orden beskrivs med hjälp av en diskussion kring betydelsen. Lärarna använder även kroppsspråket som ett hjälpmedel för att tydliggöra ordens betydelse och särskilt i sina beskrivningar av verb. Benckert (2000) anser att elever med Svenska som andra språk behöver bygga upp det centrala ordförrådet. Hon menar att konkreta metoder och att ta till vara på den närmiljö som skolan erbjuder kan berika inläringen av ord. När möjligheten att använda konkret material och närmiljön är begränsad föreslår Benckert användning av bilder. Bilderna anser hon ska vara tydliga och beskrivande. Vi tycker att lärarna som observerades kompletterar språket med hjälp av bilder och konkret material som tydliggör och förklarar det som diskuteras med eleverna. Bilderna används för att eleverna ska få en förförståelse för det ämne som diskuteras. Lärarna ska i valet av böcker tänka på att mängden bilder underlättar för den flerspråkiga eleven, menar Benckert. Vi upplever att samtliga lärare som intervjuades och observerades använder elevernas förförståelse för att påvisa innehållet i texter samt förtydliganden av ord. Det utförs genom diskussioner om texters innehåll och förklaringar av ordens betydelse.

Metoder

De metoder som lärarna berättar om i intervjuerna är LTG (Läsning på talets grund)- metoden och Maja Wittings metod. Lärarna berättar att de använder det som kan behövas ur olika metoder för att möta de olika behov som elevgruppen har i nuläget. Lärarna i intervjuerna menar att flerspråkiga

elevers undervisning ska präglas av att arbeta med ordförståelse. Språkutvecklingen stimuleras av läsning i alla former på grund av att meningsuppbyggnaden repeteras och ordförståelsen kan utökas. Enligt lärarna som intervjuades lär sig flerspråkiga elever oftast snabbt att ljuda ihop bokstäver men saknar förståelse för det lästa. Det är enligt lärarna viktigt att gå igenom bokstavsljuden grundligt och långsamt. Vi tycker att LTG- metoden belyser vikten av ordförståelse och främjar dialogen mellan elever och lärare. LTG- metodens arbetsgång är uppbyggd med betoning på diskussion, delaktighet och återberättande. Vi finner därmed att tillvägagångssättet gynnar ordförståelsen och konkretiserar texternas innehåll.

Språkutveckling

Läsningen är viktig för flerspråkiga elevers språkutveckling och genomförs med stort fokus på ordförståelsen. Grundkunskaperna i svenska språket är hos många flerspråkiga elever begränsade så högläsningen blir ett sätt för lärarna att ge flerspråkiga elever möjligheten att höra det svenska språket. Läsningen berikar elevernas ordförståelse enligt Ladberg (1999) och innehållet kan uppmuntra till kommunikation. Lärarna som intervjuades menar också att läsningen är viktig för flerspråkiga elever. Läsningen genomförs med hjälp av diskussioner. Sagor kan användas som utgångspunkt i arbetet med språkutveckling och att konkretisera med flanobilder eller annan rekvisita, menar Benckert (2000). Det hjälper eleverna att minnas innehållet och att strukturera innehållet när de ska minnas och återberätta sagan. Föremål och bilder hjälper även läraren att anpassa språknivå för eleven. Vi tror att flerspråkiga elever kan stimuleras av konkret material men är osäkra på hur materialet uppfattas ur ett elevperspektiv. Vi tycker att materialet bör anpassas till elevernas ålder annars finns det en risk att eleverna känner sig kränkta och tappar motivationen. Ladberg (1999) och Benckert (2000) framhåller betydelsen av att inkludera rim, ramsor och sånger i arbetet med språkutvecklingen. De menar att de här tillvägagångssätten skapar gemenskap mellan eleverna. Benckert påpekar dock att lärarna ska välja sånger och ramsor utifrån elevernas intressen och förförståelse för innehållet.

De här tankarna har relevans för tillvägagångssätten för flerspråkiga elevers undervisning upplever vi. Nämnade moment hos lärarna i studien har inte observerats av oss. Det kan bero på att sång och musik inte inkluderas i alla ämnena utan är ett ämne för sig där de berörda lärarna inte nödvändigtvis undervisar. En annan anledning till att uppgifter om det här saknas kan vara att lärarna i intervjuerna inte berättat för oss om den delen i sin undervisning. Våra tankar har uppkommit efter att intervjuerna och observationerna genomfördes därav avsaknaden av möjligheterna att diskutera det med lärarna i studien.

Lärarna beskriver däremot det målstyrda arbetet med skrivinläringens mål som de gemensamt bearbetat fram. Eleverna är införstådda med de mål som är uppsatta för dem i de olika grundämnena och för tillfället bearbetas målen för skrivning i svenska. Lärarna berättar att de har som mål att uppmärksamma eleverna på de skillnader som finns mellan faktatexter och

skönlitteratur. I det arbetet ingår också att göra eleverna uppmärksamma på meningsuppbyggnad vilket vi tror är en viktig del i läs- och skrivinläringen av flerspråkiga elever. Lärarna inkluderar gärna läsning och skrivning i all undervisning av de flerspråkiga eleverna, anser vi.

Samspel

Samspelet är ett tillvägagångssätt som vi anser att lärarna i studien använder i sin undervisning av flerspråkiga elever. Samspelet bygger på lärarnas förhållningssätt, arbetsglädje och erfarenhet i yrket. Det här tycker vi avspeglar sig i lärarnas avslappnade bemötande av eleverna. De är också fysiskt nära eleverna och deras beröring av eleverna känns naturlig och uppmuntrande. Bemötandet mellan lärare och elev har utvecklats till ett samspel som vi tror att lärarna arbetat mycket med. Vi kan se samspelet genom att eleverna räcker upp handen vid frågor och upplevs som goda lyssnare i diskussioner. Vi anser att lärarnas förhållningssätt har präglat klassrumsmiljön positivt. Lärarnas kroppsspråk är vid observationerna diskret med små och lugna kroppsrörelser. Vi tror det här är ett medvetet tillvägagångssätt av lärarna i studien som skapar trygghet i samspelet med eleverna. Vi upplever att tillvägagångssättet har en avstressande inverkan på eleverna.

Lärarna som intervjuades menar att föräldrarna är positivt inställda till skolan och tycker att barnens skolgång är viktig. Föräldrarna vill att deras barn får möjlighet till undervisning och hjälper dem gärna. Lärarna i intervjuerna tror dock att föräldrarna har svårt att förstå vad som ska tränas i hemläxan. För att underlätta läxläsningen för både elever och föräldrar är lärarna i intervjuerna extra tydliga med instruktioner kring läxor och ger även eleverna möjligheten att ställa frågor så att eventuella missförstånd reds ut. Vi finner det här förhållnings- och tillvägagångssättet som viktigt för den flerspråkiga elevens identitetsutveckling men upplever att lärarna i studien har svårt att få ett fungerande samarbete med föräldrarna. Konsekvenserna av det uteblivna samarbetet blir att föräldrarna inte känner sig delaktiga i sina barns skolgång. Vi anser att modersmålslärarna och lärarna tillsammans bör utarbeta en plan för hur elevernas föräldrar ska få mer insyn i verksamheten.

En av lärarna visar på skillnader mellan levnadssätten på stenåldern i Sverige och i Turkiet. Syftet tror vi var att ge eleverna ett vidare perspektiv på de olika kulturerna då flera av eleverna kommer från Turkiet. Genom att läraren visar eleverna olika kulturer framhävs olika aspekter på historien och det tycker vi visar på lärarnas vilja att mångfald accepteras och därmed lyfts frågan om elevernas lika värde. Det tror vi hjälper till att skapa den respekterande miljön som vi upplever i klassrummet. Erfarenheten av arbete med flerspråkiga elever kan vara väsentlig för lärarnas trygga och lugna bemötande av eleverna. Vi har i intervjuerna frågat om yrkeserfarenhet och gemensamt för alla respondenter är att de arbetat minst trettio år i skolverksamhet med flerspråkiga elever.

Erfarenhet kan påverka lärarnas inställning gentemot undervisningen av flerspråkiga elever eftersom de uppträder på ett medvetet och genomtänkt sätt. Samarbetet i arbetslagen tror vi påverkar den positiva inställningen som

avspeglas i lärarnas undervisning. Lärarna beskriver hur de tar sig an de problem de möter i verksamheten och i undervisningen. Lärarna accepterar sina förutsättningar för undervisningen och försöker för elevernas skull ha en inställning som visar hur det är möjligt att på ett positivt sätt lösa de problem som kan uppstå. De är också medvetna om modersmålets betydelse för inläringen av ett nytt språk hos eleverna. Vi anser att det är den här inställningen som ger lärarna viljan att tillsammans med eleverna skapa situationer för lärande i allmänhet men också förståelsen för att eleverna ska värna om sitt modersmål

Tillbakablick

Återigen kopplas de tillvägagångssätt som framkommit i studien till Maria som vi beskrivit i inledningen av studien. Vi finner att Maria inte saknar tillvägagångssätt utan erfarenheten att bedöma hur tillvägagångssätten kan individanpassas för den flerspråkiga eleven. Det har i studien framkommit att det krävs en dialog mellan både lärare-elev och lärare-föräldrar för att läraren ska finna tillvägagångssätt som passar eleven. Maria kan genom litteratur och föreläsningar ta del av de konkreta tillvägagångssätt som föreslås. Maria bör, enligt oss, arbeta med ökad ordförståelse hos flerspråkiga elever vilket uppstår genom dialoger, diskussioner och samtal.

Studien belyser vikten av ett lugnt och harmoniskt samspel för att uppnå ett klimat där dialoger, diskussioner och samtal är naturliga och spontana. Vi vill förtydliga att de naturliga och spontana dialogerna som skapades under observationstillfällena troligtvis var genomtänkta av de observerade lärarna i studien. Det vi vill betona är att en naturlig och spontan dialog kräver planering från lärarnas sida. Vi tycker att Maria söker efter förhållningssätt som tillsammans med tillvägagångssätt bildar bemötandet av en flerspråkig elev.

Avslutning

Studien sammanfattar tidigare forskning. De här faktakunskaperna sätts i förhållande till de erfarenheter och åsikter som framkommit i studiens intervjuer och observationer. Det som studien visar är vad som bör behandlas i lärarutbildningarna runt om i landet. Vi vill lyfta betydelsen av att lärare har ett positivt förhållningssätt till flerspråkighet och medvetna tillvägagångssätt med fokus på samarbetet med föräldrar och modersmåls lärare. I samarbetet mellan lärare och modersmåls lärare finns enligt studien brister. För en ökad integrering av modersmåls lärarna i skolverksamheten föreslår vi en pedagogisk utbildning eller handledning för modersmåls lärarna. Krav kan också ställas på ett ökat samarbete exempelvis genom gemensamma aktiviteter på studiedagar och målstyrt arbete som integreras i all undervisning vilket kan ske genom planeringstid tillsammans.

Studien kan också fördjupas genom att inkludera ett elevperspektiv på hur flerspråkighet upplevs i en undervisningssituation. Studien kan även

utvecklas genom ett föräldraperspektiv som belyser hur flerspråkiga elevers föräldrar upplever sig inkluderade i sina barns undervisning och hur de skulle vilja bli inkluderade i sina barns undervisning. Vi tycker också att modersmåslärares syn på hur de skulle kunna samarbeta med lärarna för att gynna den flerspråkiga elevens språkutveckling kan studeras, då orsaken till varför inget samarbete sker kan variera.

Avslutningsvis vill vi uppmana lärare, som vi, utan erfarenhet från undervisning av flerspråkiga elever, att våga ta hjälp av lärare med den erfarenheten när behov uppstår. Vi har en önskan om att ett mentorskap skulle kunna upprättas i syfte att ge lärare möjligheten att vid behov söka stöd från andra lärare som är mer erfarna eller mer belästa. Vi tycker att förhållningssättet är något som skulle känneteckna mentorskapet då vi anser att ett medvetet förhållningssätt i kombination med stimulerande tillvägagångssätt bör vara utgångspunkten i all undervisning av flerspråkiga elever.

Del 5 REFERENSER

Axelsson, M, Lennartson- Hokkanen, I. & Sellgren, M. (2002). *DEN RÖDA TRÅDEN utvärdering av Stockholms stads storstadssatsning- målområde språkutveckling och skolresultat*. Stockholm: Repro Print AB.

Axelsson, M. (2004). *Skolframgång och tvåspråkigutbildning*. I Hyltenstam, K. & Lindberg, I. *Svenska som andra språk- i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.

Bergman, P. & Forshage, P. (2000). *Organisation och innehåll*. I Skolverkets. *Att undervisa elever med Svenska som andra språk- ett referensmaterial*. Stockholm: Liber Distribution.

Bell, J. (2000). *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Benckert, S. (2000). *Hur man kan arbeta med svenska som andraspråk med yngre elever, några exempel*. I Skolverket. *Att undervisa elever med Svenska som andra språk- ett referensmaterial*. Stockholm: Liber Distribution.

Bøyesen, L. (2006). *Flerspråkighet och läs- och skrivsvårigheter*. I Bjar, L. *Det hänger på språket!* Lund: Studentlitteratur.

Ejeman, G. & Molloy, G. (2003). *Svenska i grundskolan*. Stockholm: Liber.

Ejvegård, R. (1996). *Vetenskaplig metod*. Lund. Studentlitteratur.

Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning. Vetenskapsrådet. (2001).

Håkansson, G. (2003). *Tvåspråkighet hos barn i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

Hyltenstam, K. & Lindberg, I. (2004). *Svenska som andra språk- i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.

Högskoleverket (2008). *Uppföljande utvärdering av lärarutbildningen*. Högskoleverkets rapportserie 2008:8R. Stockholm: Högskoleverket.
<http://www.hsv.se/download/18.3c1b9686119162e52038000287/0808R.pdf>
(081230).

Ladberg, G. (1999). *Tvåspråkig, flerspråkig eller bara enspråkig?* Stockholm: Författares bokmaskin.

Ladberg, G. (2000). *SKOLANS SPRÅK OCH BARNETS- att undervisa barn från språkliga minoriteter*. Lund: Studentlitteratur.

Ladberg, G. (2003). *BARN MED FLERA SPRÅK Tvåspråkighet och flerspråkighet i familj, förskola, skola och samhälle*. Stockholm: Liber AB.

Lantz, A. (1993). *Intervjumetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Lendahls, B. & Runesson, U. (1995). *Vägar till elevers lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Patel, R. & Tebelius, U. (1987). *Grundbok i forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Pressmedelände (081127). *Bättre studieresultat för elever som deltar i modersmålsundervisning*.

<http://www.skolverket.se/sb/d/203/a/14181> (081127).

Rapport 321 (2008). *Med annat modersmål- elever i grundskolan och skolans verksamhet*.

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2116> (081127).

Rubinstein Reich, L. & Wesén, B. (1986). *Observera mera!* Lund: Studentlitteratur.

SOU 1999:4 *God sed i forskningen*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Starrin, B. & Svensson, P-G. (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Starrin, B. & Svensson, P-G. (1996). *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet. (1994). *Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna. Lpo 94 och Lpf 94*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Hej!

Tack för att ni ger oss möjligheten att studera det här ämnet i er undervisning. Vi har tänkt utforma intervjuerna följande:

Vi vill i intervjun fokusera på er utbildning och era yrkeserfarenheter i samband med läs- och skrivundervisning av flerspråkiga elever. För att få en bild av hur ert arbete ser ut kommer vi att fråga om hur era klasser är utformade. Avslutningsvis vill vi fråga er om hur er läs- och skriv undervisning bedrivs. Den här intervjun syftar till att vi ska få en förståelse för ert förhållningssätt (tankar och idéer) och era tillvägagångssätt (praktiskt handlande).

Vi skulle även vara intresserade av att göra någon observation av er läs- och skrivundervisning, vi kommer att fråga er om det vid intervjutillfället. Observationen syftar till att få bredd i vår faktainsamling.

Vi ser fram emot att genomföra vår studie och tackar återigen för att vi får komma till er!

XX: 28/11-08 kl 12.10

XX: 1/12-08 kl 14.00

XX: 4/12-08 kl 08.30

Med vänliga hälsningar Lina Johansson och Kirsi Rannikko.

Övergripande observationsprotokoll

- Datum och tidpunkt?
- Vilka är närvarande och vad gör de?
- Vad har hänt strax före observationen?

Bilaga 2

Tal (dialog vuxen – elever, tonfall, uppföljning med frågor, förklaringar till eleverna)	Kroppsspråk (gestikulation, känslor)	Material (hjälpmedel, konkret material)	Metod (hur förmedlas läs- och skrivkunskaper till eleverna)

